

*О.С. Жерноклєєв
(м. Івано-Франківськ)*

БОРОТЬБА НАЦІОНАЛЬНИХ СЕКЦІЙ АВСТРІЙСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ початку XX ст. ЗА ВПЛИВ НА ПРОФСПІЛКИ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ

Загальною закономірністю розвитку європейського соціал-демократичного руху початку XX ст. була тенденція до посилення взаємодії відповідних партій з економічними організаціями робітників, що знайшло своє відображення і в роботі конгресів II Інтернаціоналу у Штутгарті (1907 р.) та Копенгагені (1910 р.). Зокрема в резолюціях Штутгартського форуму наголошувалося на необхідності тісного зв'язку профоб'єднань робітників із політичною організацією соціал-демократії¹. “Сила робітничого фахового руху, – писав у 1911 р. діяч “молодого” крила Української соціал-демократичної партії Галичини й Буковини (УСДП) А. Чернецький, – являється тепер не тільки мірилом, але й основою загального робітничого руху та його двигача – політичної робітничої партії, соціал-демократії”².

Різноманітні аспекти історії робітничих профспілок в Україні початку XX ст. знайшли відображення у працях О. Реєнта, М. Кравця, М. Кукурудзяка, Р. Береста й ін.³ Меншу увагу приділено ролі австрійської соціал-демократії в становленні профспілкового руху у Галичині та на Буковині в складі Габсбурзької монархії. Мета цієї статті – висвітлення конкурентної боротьби національних секцій федеративної Соціал-демократичної робітничої партії Австрії за впливи на галицькі й буковинські професійні спілки у 1907–1914 рр.

Неабиякій актуалізації “профспілкового питання” в зазначений період сприяло загострення німецько-чеського спору, який став основним джерелом напруги в австрійському соціал-демократичному русі та першорядним чинником початку фактичної дезінтеграції СДРПА. Адже якщо об'єктивно існування у рамках партії польської, української, італійської й словенської соціал-демократій історично і політично мало помітне значення, то все ж вирішальною силою в формуванні вектора розвитку та визначенні подальшої долі “малого австрійського Інтернаціоналу” були австро-німецькі й чеські соціалісти⁴. Проте у віденській (загальноавстрійській) профспілковій комісії серед 14 членів було тільки три чехи, а її репрезентація назовні мала виключно німецький характер⁵.

Засилля німців у керівництві професійними спілками провокувало

відцентрові тенденції. На 1910 р. чеські національні (“сепаратистські”) профспілки, що перебували під впливом чесько-слов’янської соціал-демократії й були об’єднані відповідною професійною комісією в Празі, нараховували вже понад 40 тис. членів, видавали 38 фахових друкованих органів⁶. З 1910 р. чеська соціал-демократія стала на шлях поділу існуючих ще єдиних профспілок і творення на їх базі своїх, автономних професійних організацій, окремих від німецьких. Таким чином, на одному підприємстві могло бути одночасно дві робітничі профспілки – чеська й німецька⁷. Ця практика була засуджена Інтернаціоналом на конгресі в Копенгагені, де ухвалено резолюцію, що вимагала збереження єдності професійних спілок у кожній державі, відкидала національну форму профорганізації, водночас закликаючи враховувати мовно-культурні потреби всіх її членів⁸.

Ще складнішою була ситуація в Галичині. Аграрний характер краю, відносна нечисленність та розпорошеність місцевого пролетаріату, висока мобільність і плинність його кадрів, багатонаціональний та поліконфесійний склад – всі ці та інші фактори обумовлювали слабкий рівень розвитку профспілкових організацій у регіоні порівняно з іншими, промислово розвинутими районами держави, вкрай низьку частку робітників, об’єднаних у професійні спілки. Якщо промисловий пролетаріат у Галичині був і так нечисленний, то кількість робітників, охоплених фаховими організаціями, була ще меншою. Так, станом на 1909 р. у галицьких профспілках, що являли собою філії загальноавстрійських об’єднань (єдиних, без різниці національності й віросповідання), налічувалося 15,5 тис. членів, а на кінець 1911 р. – майже 17 тис.^{*}, що становило лише приблизно 14 % усіх промислових робітників краю⁹.

Вказані для Галичини фактори ще більшою мірою виявляли себе на Буковині. Кількість робітників, залучених до професійних організацій, була тут взагалі мізерною. Станом на 1909 р. членами профспілок були близько 1,3 тис. осіб, причому приріст за рік (порівняно з 1908 р.) становив усього 134 чол.¹⁰ Буковинські робітники часто були членами галицьких профспілок, які юридично поширювали свою діяльність на обидва коронні краї. Це, як і загалом слабкість та зародковий характер пролетарського руху на Буковині, зумовило той факт, що епіцентром суперечностей навколо профспілок стала Галичина.

З точки зору розвитку професійного руху взаємини між соціал-демократіями панівних і пригноблених національностей у провінціях Австро-Угорщини були значною мірою аналогічними до німецько-чеських. Так, у Галичині в керівництві загальнокрайовими фаховими

---

^{*} До цього слід додати ще близько 1,5 тис. членів суто місцевих та крайових фахових об’єднань.

організаціями домінували польські соціал-демократи, а самі останні мали цілковито відповідний національний характер. “Написи, друки, урядоване, фахова преса, ба навіть й агітація – все польське”, – писав про галицькі профспілки А. Чернецький¹¹. Політичний оглядач “Літературно-наукового вісника” М. Лозинський у своїх розвідках на теми австрійського робітничого руху зазначав, що професійні спілки дають можливість соціал-демократії, “притягнувши до них робітника на шнурку його класових інтересів, ... приєднати його для своєї партійної організації”. Далі він підкреслював: “...Галицькі професійні організації, знаходячися в польських руках, служать на те, щоб українського робітника полонізувати і приєднувати для польської соціально-демократичної партії; “загально-краєвий” характер тих організацій – се тільки маска їх польськості”¹². Невдоволення українських соціал-демократів, особливо їх “молодого” крила, викликали факти використання профспілок для збору в них партійного податку на користь Польської партії соціал-демократичної Галичини і Сілезії (ППСД), подання всього галицького профспілкового руху у звітах на конгресах II Інтернаціоналу як “польського”¹³.

Подібні претензії висловлювали й єврейські соціал-демократи. Однак фахові товариства і місцеві групи, де більшість становили робітники відповідної національності, реально перебували, як правило, під впливом Єврейської соціал-демократичної партії (ЄСДП) Галичини і Буковини. Щоправда, й вона в роботі серед них нерідко послуговувалася не тільки єврейською, але й польською мовою. На відміну від ППСД та ЄСДП, українська соціал-демократія безпосередньо у пролетарському середовищі могла спиратися лише на культурно-просвітні об’єднання “Воля”.

Відсутність в УСДП економічних організацій спричинювала хронічний брак коштів на її діяльність, що залишалося однією з основних вад партії. Значною мірою й через це в останньої не було власного теоретичного органу, а її лідери М. Ганкевич і Т. Мелень змушені були працювати у польській соціал-демократичній пресі¹⁴. Потреба організаційного зміцнення партії як самостійного політичного чинника, розширення її масової бази висувала на порядок денний питання про вплив української соціал-демократії в тих пролетарських професійних організаціях Галичини, до яких уже належали робітники-українці й які, будучи багатонаціональними за своїм складом і загальнокрайовими за структурою, мали виключно польський характер й перебували під повним контролем ППСД. Добре обізнаний з цією проблемою С. Петлюра, котрий офіційно представляв наддніпрянську соціал-демократію на II з’їзді УСДП у Львові, писав, що в зв’язку з початком перенесення діяльності партії в міста на перший план у своїй практичній роботі вона мусить висунути профспілкове питання¹⁵. Боротьбу в цьому напрямку повело

“молоде” крило УСДП.

У 1908 р. друкований орган партії – газета “Земля і воля” – виступила з редакційною статтею “Національне питання в галицьких фахових організаціях”. У ній вказувалося на суперечність між національною формою політичної організації робітників у СДРПА й централізованою структурою профспілок країни. Визнаючи, що головне завдання профспілкового руху – боротьба за покращення умов праці – є інтернаціональним, газета вказувала на не менш важливі функції останнього – політично- і культурно-просвітню, які за своєю формою можуть бути тільки національною¹⁶. В статті підкреслювалося, що українська соціал-демократія не може піти чеським шляхом розділу профспілок за національною ознакою, оскільки цей рух у Галичині ще порівняно слабкий. Зате пропонувався компромісний варіант – створення автономних національних секцій у рамках загальнодержавних організацій та відповідних фахових секретаріатів замість крайових¹⁷. Це відкрило б УСДП доступ до керівництва вже існуючими профспілками, дало б можливість спиратися на них поряд з ППСД. Лідер “молодого” крила В. Левинський охарактеризував принцип федералізації фахових об’єднань за національною ознакою, вже запропонований до нього Отто Бауером у брошурі “Війна чи мир у профспілках?”, як “одинокую дорогу до миру в австрійських професійних організаціях”¹⁸. Інший представник “молодих” А.Чернецький вбачав головний недолік у діяльності української соціал-демократії саме в тому, що УСДП “як робітничая партія не змогла ще досі здобути належного впливу на фаховий галицький робітничий рух”¹⁹.

Позицію “молодих” активно підтримували й діячі УСДРП з Наддніпрянської України у складі Російської імперії. Зокрема Лев Юркевич (Рибалка) в статті “Заводовий рух і наша партія”, надрукованій у “Землі і волі” в 1911 р., писав, що “українська соціал-демократія мусить тепер, коли хоче жити, створити український заводовий рух, бо в противнім разі ... може перетворитися в невеличкий, самотній і безсилий гурт соціалістів-фантастів”. Вказуючи на ополчення робітників у галицьких профспілках, він підкреслював, що першочерговим завданням останньої може бути тільки “українізація українських робітників в міських уже існуючих заводових організаціях”²⁰.

Поряд з цим, діячі “молодого” напряму в УСДП з 1907 р. ініціювали творення національних фахових робітничих об’єднань та вступ до партії професійних спілок, у складі яких переважали українці. В липні 1907 р. у Коломиї було засноване перше самостійне фахове українське товариство поденних робітників і лісорубів “Праця”²¹. Наприкінці того ж року об’єднання столярів “Згода” у Львові на своїх зборах вирішило

сплачувати партійні внески в УСДП, а не ППСД²². У лютому 1909 р. створено організацію українських солеварів у Болехові. 16 листопада того ж року збори львівських робітників ухвалили і забезпечити збір партвнесків на користь УСДП. 7 грудня збори львівських залізничників під головуванням А. Чернецького й після доповіді І. Сіяка прийняли рішення брати участь у діяльності української соціал-демократії та збирати для неї партійні внески²³. В грудні 1910 р. у Стрию під егідою УСДП було створене товариство “Праця”, яке об’єднало лісорубів, поденників, працівників сторожової і домашньої служби²⁴.

Зміцненню зв’язків партії з пролетарськими верствами сприяла її участь у керівництві страйковим рухом. Так, у вересні 1910 р. під час великого виступу трамвайних і газових робітників Львова останні звернулися по допомогу до соціал-демократів, які негайно очолили цю боротьбу. Переговори з роботодавцями вів голова львівського міськкому Української соціал-демократичної партії Галичини й Буковини, депутат австрійського парламенту Семен Вітик, польські соціал-демократи Гудець та Гартлеб. Страйк закінчився перемогою робітників і підвищенням їх заробітної платні²⁵.

В той же період у регіоні зароджується й українська фахова преса. Першим таким друкованим органом у Галичині та Буковині став “Робітник у фабриках тютюну” – щомісячний додаток до однойменного польського часопису. Невеличка газетка, обсягом дві сторінки, почала виходити в 1908 р. з ініціативи українських соціал-демократів, які працювали на тютюновій фабриці у Винниках під Львовом, де загалом було задіяно понад 200 робітників. Газета видавалася всупереч волі польського крайового фахового секретаріату на кошти віденського Центрального союзу тютюнових робітників, а редагували її українські студенти у Відні – члени УСДП²⁶.

Питання про фахову й політичну організацію пролетаріату стало основним у роботі III з’їзду Української соціал-демократичної партії Галичини й Буковини, що проходив 14–15 березня 1909 р. в Львові. На форум прибули 112 делегатів з 25 повітів Галичини²⁷, 6 – Буковини, 1 – з Відня, а також представники польської (Дашинський, Гудець, Морачевський, Діаманд), чеської (Соукуп), єврейської (Бубер) соціал-демократій²⁸. Вперше на з’їзді промислові робітники чисельно переважали делегатів із сіл²⁹. Зі звітом екзекутивного (виконавчого) комітету УСДП виступив В. Левинський, який піддав сумніву офіційну статистику галицького профспілкового руху, доводив, що насправді немає такого фаху, де не було б значного відсотку українського пролетаріату, а в деревообробній, солеварній, хімічній галузях його частка є домінуючою. Доповідач вказав на ігнорування національно-культурних прав та

потреб українських робітників у профорганізаціях і зокрема на брак національної фахової преси тощо³⁰. Щоправда, частина їх, зокрема залізничники в Тернополі, працівники деревообробної промисловості у Сколе, Кутах, Сяноці, паперової – в Сасові, отримували замість польських та німецьких профспілкових органів „Землю і волю”, а на Буковині столлярі, залізничники і поденники в Чернівцях, а також українські робітники в Сторожинцях мали змогу читати „Борбу”, але цього було вкрай недостатньо, і такий підхід, на переконання доповідача, не міг бути задовільним вирішенням проблеми. Він також відзначив, що члени партії працюють, окрім „Волі”, у „Просвітах” та „Січах”, однак закликав пам’ятати, що ці товариства не є організаційними формами УСДП, хоча й до них треба нести соціалістичну думку, особливо там, де немає умов для заснування власних³¹.

З центрального питання порядку денного з’їзду – “Організації політичні, культурні, фахові” – доповідав С. Вітик. Він зазначив, що новостворювані об’єднання будуть мати український характер, а вже існуючі ділити не можна, у них насамперед необхідно враховувати потреби українських робітників: використовувати національну мову, видавати окремі профспілкові органи тощо. Культпросвітні робітничі товариства типу “Волі” на Заході вже стали пережитком (там їх функцію давно виконують фахові організації), але в умовах Галичини і Буковини вони, на його думку, довго ще будуть актуальними, оскільки тут далекою від вирішення залишається проблема неписьменності³².

У ході гострої дискусії після доповіді секретар львівської профспілкової комісії Теллер визнав, що в Східній Галичині більшість робітників становлять українці. Проте партія лише нещодавно розпочала серйозну роботу в містах. Тому найближчим часом усі спірні питання могли б бути розв’язані. Делегати Коцко й Шестак вказали на протидію оргроботі УСДП у містах з боку ППСД, а Р. Яросевич та В. Левинський зазначили, що перешкодою для вступу українських робітників у професійні спілки є польський характер останніх. Визначивши висновки доповідача як вкрай недостатні, вони запропонували для вироблення рішення обрати спеціальну комісію з представників УСДП і ППСД. Розроблена нею та ухвалена з’їздом резолюція передбачала організацію видання не тільки фахових органів, а й усієї агітаційно-пропагандистської друкованої продукції профспілок українською мовою, а також заснування окремого секретаріату для східної (української) частини коронного краю³³.

З доповіддю про фахову організацію сільськогосподарських робітників на з’їзді виступив О. Безпалко. Він наголосив, що 750 тис. селян у Галичині є постійними робітниками, решта – тимчасові заробітчани. В середньому на кожну тисячу галицьких селян 664 живуть з продажу

власної робочої сили за мізерну плату, не маючи при цьому жодної охорони праці. Доповідач докладно проаналізував організаційні засади діяльності фахових об'єднань сільських робітників у Нижній Австрії та Чехії, де соціал-демократія користувалася помітною популярністю серед селянства. Після цього делегатами з'їзду було вирішено “заснувати крайову організацію австрійського союзу рільних і лісних робітників”³⁴.

Позицію УСДП щодо профспілкового руху було представлено V з'їздові профорганізацій Галичини, що проходив 15–16 травня 1910 р. в Перемішлі. На ньому виступив активний діяч “молодих” П. Буняк, який вимагав створення окремого фахового секретаріату для Підкарпаття (Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн), де українці становили 80% робітників, та призначення на посаду секретаря – українця. З'їзд ухвалив організувати окремі окружні профспілкові секретаріати для Львова й Підкарпаття, а під час їх створення враховувати “мовні потреби даного округу”. На пропозицію Буняка, було ухвалено також, що “для груп, які не мають власних фахових органів, поручається обов'язкове введення (коштом професійної спілки. – О.Ж.) для членів-українців “Землі і волі”, для членів-поляків – “Prawa ludu”. Крайовій фаховій комісії вказувалося на необхідність забезпечувати національні права та потреби українських робітників шляхом випуску відповідної друкованої продукції. Те ж саме мало стосуватися й єврейських робітників”³⁵.

Тим часом УСДП залишалася ізольованою від доступу до загально-го керівництва профспілковим рухом. 15 грудня 1910 р. центральна фахова комісія у Відні, що перебувала під контролем СДРПА, скликала нараду представників національних секцій партії. До неї було запрошено репрезентантів австро-німецької (В. Адлер і Зелігер), чеської (Немець та Сокуп), польської (Діаманд) й італійської (Піттоні) соціал-демократій. На факт незалучення УСДП до участі в нараді звернула увагу українська преса³⁶. Не отримали запрошення українські соціал-демократи і на конференцію ППСД на Підкарпатті у червні 1910 р., яка розглядала кандидатуру на посаду окружного фахового секретаря³⁷.

Посилене занепокоєння з боку української соціал-демократії станом справ у професійному русі й відсутністю позитивних зрушень у ньому продемонструвала окружна конференція УСДП на Підкарпатті, яка відбулася у Дрогобичі 27 листопада 1910 р. за участю понад сорока делегатів та гостей. Вони представляли всі організації округу і Селянський комітет Дрогобицьчини, а також Польську і єврейську соціал-демократичні партії. Головував на форумі один з лідерів “молодих” Л. Ганкевич. З доповіддю про організацію агітації виступив Р. Скибинський, який звернув увагу делегатів на низьку частку українського пролетаріату у профспілках та значну їх масу, яка залишається поза рамками фахових

організацій. Наприклад, у Бориславі серед 600 членів робітничої професійної спілки було тільки 150 українців, у Турці, де на тартах працювали сотні їх, взагалі не було жодної профорганізації. Доповідач зазначив, що причиною цього є “брак освідомлення українського робітника, а також нерозважне поступоване ППСД, бо в товариствах ігнорує наших робітників, уряджує збори, віча, видає афіши тільки по-польськи, не повідомляючи, ні порозуміваючися з нашим комітетом щодо спільної роботи”. На думку Скибинського, українські соціал-демократи мусять “боротись не лише за визволення економічне, але також за визволення з-під національного гніту”, а тим часом “польський характер заводських організацій робить наших людей бездейними ренегатами”³⁸.

Обвинувачення на адресу ППСД лунали у багатьох виступах делегатів з місць. Так, М. Стронський підкреслив, що “робітничий рух в Бориславі є старий, а що наша партія не скріпилася, треба завдячити полонізаторському духові, що панує в фахових організаціях, низьке трактування українського робітника, недостача в бібліотеці українських книжок і газет”. М. Баран з Дрогобича констатував, що українські робітники “в більшій частині неграмотні й несвідомі, пригноблені, а зависимі, бояться сказати, що вони є українці, стидуються своєї мови... На збори не приходять і не цікавляться справами”. М. Мимрик з Борислава розповідав: “Наших товаришів тероризується, не допускається внесків, поставлених українцями*”. Л.Ганкевич наголошував: “Ми є партія порабощеного народу”, а тимчасом польські товариші не завжди підтримують національно-визвольні прагнення українців, а іноді й самі підтримують кривду. Він виступив проти роботи УСДП на селі як неперспективної, закликав головний акцент зробити на промислові населені пункти та творення професійних організацій українського пролетаріату, не розпорошуючи зусилля по цілому округу, особливо по селах. З останньою тезою не погодилася частина делегатів, зокрема представник Селянського комітету Магур, а також Р. Скибинський, та В. Коцко, які доводили, що і в селах є халупники й батраки, інтереси яких збігаються з інтересами промислових робітників, тим більше, що “скорше чи пізніше мусимо здобути всі знаряди до праці (усупільнити всі засоби виробництва. – О.Ж.)”³⁹.

Один з лідерів “старого” крила партії, депутат австрійського парламенту С. Вітик, намагаючись вгамувати пристрасті, закликав учасників конференції до солідарності та порозуміння з польськими соціал-демократами, вважав за необхідне “з нашою братньою партією порахуватися – се є наше, а се є ваше...”, ратував за створення фахової організації сільських

* Тобто під час зборів не беруться до уваги і не ставляться на голосування пропозиції, внесені українцями. – О.Ж.

робітників. А представник ППСД Закревський запевнив: “Як довго будемо в Дрогобичі, ніколи не буде між нами колотнечі й непорозумінь”⁴⁰. На завершення своєї роботи конференція створила Окружний комітет Української соціал-демократичної партії Галичини та Буковини на Підкарпатті у складі Р. Скибінського (голова), М. Барана (заступник), Л. Ганкевича, М. Стронського, В. Малинки, С. Мудрицького, М. Вітошинського та інших⁴¹.

З точки зору ППСД, ситуація в профспілковому русі виглядала по-іншому: у створених свого часу зусиллями передусім поляків фахових товариствах “молоді” представники УСДП домагаються своєї “частки пирога”, мотивуючи це належністю українців до останніх разом з поляками. Тим часом частка національно свідомих українських пролетарів у галицьких профспілках, на переконання польських соціал-демократів, була мізерною. Крайовий фаховий секретар З. Жулавський писав 1907 р. керівництву Центрального союзу каменярів у Відні, що випуск друкованої продукції українською мовою не вигідний, оскільки в Галичині практично немає відповідних робітників, “українці є виключно хлопами, міське населення є майже виключно польське”⁴².

Об’єктивно відносна слабкість галицьких професійних спілок також змушувала польських соціал-демократів бути централістами щодо питання інтернаціональної єдності робітничих організацій. Орган чеської соціал-демократії “Pravo lidu” справедливо писав у квітні 1911 р., що польські соціал-демократи є такими не з теоретичних, світоглядних переконань, а з чисто практичних міркувань – недоцільності поділу слабких галицьких організацій, які до того ж отримують матеріальну допомогу від центрального віденського керівництва профспілок. З цих же мотивів вони виступали вірними союзниками австро-німецьких соціал-демократів проти чеських. На конгресі в Копенгагені останні висловилися проти профспілкових діячів Чехії, затаврували їх у своїй пресі як “сепаратистів, націоналістів та шовіністів”⁴³. У боротьбі проти “сепаратизму” в професійних спілках крайового фахового секретаря З. Жулавського послідовно підтримував лідер ППСД І. Дашинський⁴⁴. Водночас останній заявляв, що “коли центральна фахова комісія порішить видавати фаховий орган навіть для 50 зорганізованих українських робітників, то проти сього ані один польський робітник не матиме нічого – тільки кошти видавництва ... не повинні спадати на слабші ще плечі польського робітництва”⁴⁵.

Рупор української націонал-демократії – газета “Діло” з приводу суперечностей у галицьких профспілках відзначала, що становище ППСД серед усіх секцій австрійської соціал-демократії є найбільш вигідним. Хоч остання “сама наскрізь перенята націоналістичними тенденціями”,

---

вона може сміливо акцентувати ідею єдності й солідарності, оскільки і при найбільш централістичній організації польським інтересам не загрожує конкуренція з боку сильніших німців або чехів, зате єдність “дає польській партії змогу визискувати для своїх цілей українців і жидів”⁴⁶.

На практиці ППСД всіляко перешкоджала розширенню впливів УСДП у галицькому професійному русі, його хоча б частковій українізації. Так, коли в січні 1911 р. головою львівської фахової комісії було обрано молодого українського робітника-друкаря П. Буняка, зв’язана з польською соціал-демократією галицька крайова комісія в Кракові не затвердила цих виборів. Після кількох спроб провести на цю посаду поляків, які навіть не володіли українською мовою, окружним фаховим секретарем у Львові був призначений ставленик пропольського крила УСДП І. Кушнір⁴⁷.

Запекла та затяжна боротьба між ППСД й УСДП точилася і довкола окружного профспілкового секретаріату на Підкарпатті, української фахової газети “Зелізничник”, у керівництві дрогобицької робітничої каси хворих, в інших пролетарських установах та організаціях. Так, всупереч офіційній позиції Української соціал-демократичної партії Галичини й Буковини ні краківська крайова комісія, ні центральна професійна комісія у Відні так і не затвердили окружним фаховим секретарем на Підкарпатті Р. Скибинського. Незважаючи на те, що він був прихильником тісної співпраці з поляками, будучи водночас активним організатором українських робітників, Скибинський став, за характеристикою В. Левинського, “в Дрогобичі ... правдивою сіллю в очах польських ескеків”⁴⁸.

Яскравою мініатюрою із взаємин національних секцій СДРПА у професійному русі була доля часопису “Зелізничник”, який став другим в історії українським фаховим органом у Галичині й на Буковині. Газета була заснована в лютому 1910 р. у Чернівцях як щомісячний додаток до “Борби” і видавалася спочатку коштом залізничників з тим, щоб у перспективі її видання перебрала на себе профспілка. Буковинським діячам УСДП О. Безпалку, В. Сороневичу й іншим за короткий термін вдалося згуртувати навколо часопису близько тисячі українських робітників-залізничників⁴⁹. Однак під тиском відповідного галицького крайового професійного секретаріату, очолюваного поляком К. Качановським, який побоювався конкуренції нового органу з польським “Kolejarzem”, після трьох номерів видавництво “Зелізничника” у квітні того ж 1910 р. було переведене до Львова⁵⁰.

Справжньою метою реорганізації було поставити газету під контроль керівництва галицької профспілки. Проти цього відкрито виступив лідер буковинської організації УСДП О. Безпалко, який попередив, що переведення видання з Буковини до Галичини – “се його упадок”, та

звертав увагу на тісні зв'язки згаданого секретаріату з польською фаховою газетою, через що той навряд чи реально сприятиме поширенню українського друкованого органу. Безпалко також вказував на “байдужість і навіть ворожість до організованого руху українських робітників-залізничників” з боку львівського крайового секретаріату⁵¹. Натомість поляків підтримали “старі” провідники УСДП. Зокрема Т. Мелень аргументував свою позицію тим, що в Галичині було понад 10 тис. залізничників-українців – значно більше, ніж на Буковині⁵².

У Львові “Зелізничник” виходив з четвертого номера під редакцією спочатку В. Левинського, згодом – А. Чернецького. Газета інформувала громадськість не лише про справи залізничних робітників, а й загалом про перші кроки становлення українського профспілкового руху. Однак у Галичині через брак відповідної агітації попит на нову газету серед самих робітників був спочатку порівняно незначний (233 передплатники), а польська професійна спілка, яка взяла на себе безпосередньо видання останньої, практично зовсім не займалася її розповсюдженням. Український часопис, котрий мав 8-сторінковий формат, не витримував конкуренції з “Kolejarzem”, який виходив на шістнадцяти сторінках та з кращою періодичністю, тим більше, що для членів профспілки обидва видання були безплатними. В результаті видання української газети виявилось збитковим і підтримувалося за рахунок дотації професійної, що дало привід ставити питання про закриття часопису – менше ніж за рік після початку її виходу⁵³.

Питання про долю газети постало в центрі гострої дискусії на з'їзді залізничників Галичини та Буковини у лютому 1911 р. Її редактор А. Чернецький покликався на прецедент польського “Kolejarza”, який протягом багатьох років виходив з дотацією загальноавстрійської профспілки залізничників, вимагав “во ім'я такої ж робітничої солідарності” підтримати й український часопис. На його боці виступили навіть польські робітники із Західної Галичини⁵⁴. Проте всупереч рішенням з'їзду і фактично за його спиною крайова профспілка в 1911 р. закрила газету, замінивши її невеличким україномовним додатком до “Kolejarza”, редактованим Т. Меленем. В. Малинка писав у цей час в одному з листів до В. Левинського, що “Зелізничник” “з українського органу перемінився в польський хвостик”⁵⁵. Додаток не користувався популярністю. Видання, щоправда, животіло ще майже до середини 1913 р. Останній його номер побачив світ 15 травня того року. У зверненні “До українських залізничників” редакція оголосила про припинення випуску газети через брак передплатників. На той момент сума дотацій “Зелізничнику” з боку центрального фахового секретаріату сягала близько 12 тис. австрійських крон⁵⁶.

Невдовзі після закриття часопису та перетворення його на додаток до польської газети в кінці того ж 1911 р. другий секретар УСДП, відповідальний у партії за профспілковий рух, А. Чернецький виступив на шпальтах журналу “Наш голос” із доволі різкою статтею під заголовком “Становиско українського робітництва в галицьких фахових організаціях”. Автор підкреслив, що в єдиних австрійських професійних спілках *теоретично* всі національності мали б бути рівноправними, на практиці ж у них домінують тільки панівні з них. Це вже призвело до німецько-чеського профспілкового спору, назріває й аналогічний польсько-український конфлікт⁵⁷.

Оперуючи конкретним фактичним і статистичним матеріалом, Чернецький показав, що в багатьох галицьких професійних спілках помітну частку становлять робітники-українці. Так, у найсильнішій фаховій організації Галичини та Буковини – профспілці залізничників – українці в східній частині галицького коронного краю становлять 37 %, на Буковині – навіть 53 %. У середній за силою організації – робітників тютюнових фабрик – українці в 1910 р. становили 22 %. Проте значні суми сплачених ними внесків (тільки залізничники-українці за рік сплатили майже 16 тис. крон) спрямовуються виключно на польську за характером пресу й агітацію, йдуть фактично на користь ППСД. У 1911 р. в Галичині виходили 11 фахових робітничих газет польською мовою (для гірників, металістів, залізничників, будівельників, друкарів, пекарів та ін.) сумарним одноразовим накладом близько 21 тис. примірників і поруч з ними – лише 2 мізерні за обсягом українські додатки до відповідних польських профспілкових органів накладом 1,4 тис. прим. * Поляки очолювали п’ять крайових фахових секретаріатів у Галичині: загальний крайовий, що знаходився в Кракові, металістів (Краків), будівельників (Краків та Львів), залізничників (Львів). Українці очолювали один львівський окружний профспілковий секретаріат⁵⁸.

Тимчасом українське робітництво рекрутувалося із пролетаризованих

* Загальний стан і динаміка розвитку фахової робітничої преси, яка видавалася фактично під патронатом австрійської соціал-демократії центральними керівними органами профспілок, виглядали наступним чином. У 1909 р. в австрійській частині імперії виходило 50 професійних робітничих газет німецькою мовою (сумарний тираж близько 320 тис. прим.), 35 чеською (118 тис. прим.), 10 польською (21 тис. прим.), 5 італійською (6,2 тис. прим.), 3 словенською (1,8 тис. прим.), 1 українською (1 тис.) (*Зелізничник. – 1910. – 20 серпня.*). На 1911 р. німецьких фахових газет стало вже 52, чеських – 34, польських – 11, італійських – 8, словенських – 5 та жодної української, оскільки додатки до польських видань не вважалися самостійними друкованими органами (*Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. – С. 86*). Це також свідчило про актуальність питання й пояснювало гостроту його постановки українською секцією СДРПА.

верств села, де щораз міцнішою ставала національна свідомість. Вирвати її в робітника, на переконання А. Чернецького, було вже неможливо, тому український пролетаріат скоріше пішов би до буржуазних організацій, ніж зрадив свої національні почуття. У результаті цілковито польський характер галицьких фахових організацій, як вважав Чернецький, вів до того, що значна частина українських робітників залишалася осторонь професійного руху і ставала “жиром для націоналістичних та клерикальних товариств”⁵⁹.

Солідаризуючись з проектом О. Бауера щодо створення національних секцій у складі єдиних австрійських профспілок, Чернецький підсумовував: “Не хочемо розбивати одноцілності фахових організацій, стоїмо на становищі єдності фахових робітничих організацій, але домагаємося в них повного пошанування та заспокоєння наших національно-культурних домагань”. Належне розв’язання суперечностей могло б, на його думку, сприяти зміцненню робітничого і соціал-демократичного руху у регіоні загалом⁶⁰. Поряд із резонансною працею Ю. Бачинського “Взаїмні відносини соціал-демократичних партій, української й польської, в Східній Галичині” (Львів, 1910) стаття Чернецького стала одним з основних приводів до загострення стосунків між ППСД та УСДП, що у кінцевому підсумку завершилося розколом останньої.

Конкурентна боротьба національних секцій СДРПА за вплив на пролетарське середовище поширювалася не тільки на професійні об’єднання, а й на інші робітничі інституції, що виконували схожі функції, зокрема каси хворих. Вони являли собою по суті державні установи, керівництво яких, однак, формувалося на виборній основі, що дозволяло соціал-демократам брати їх під свій контроль. Приміром, значного розголосу набув конфлікт у робітничій касі хворих в одному з найважливіших промислових центрів Галичини – Дрогобичі. Керівництво її у 1910–1911 рр. захопила в свої руки група емігрантів з Речі Посполитої та місцевих польських есдеків (Вележинський, Кон, Клеменевич, Крулевіч й ін.). Незважаючи на той факт, що практично половину міських робітників становили українці, керівники цієї установи твердили, що “kasa jest polska”, усунули з оплачуваних посад у ній українських соціал-демократів і прагнули мінімізувати їх вплив на тамтешнє робітництво. Окружні та місцеві комітети ППСД, ЄСДП і УСДП навіть спільними зусиллями виявилися неспроможними нормалізувати ситуацію⁶¹. Це ускладнювало й без того непрості та контроверсійні стосунки між секціями австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині.

На відміну від кооперативного руху, який успішно розвивався в українському селі під проводом націонал-демократичних діячів, соціал-демократи у 1907–1911 рр. вкотре намагалися згуртувати найбідніші

верстви селянства шляхом організації фахових товариств сільськогосподарських робітників. Такий напрям роботи у Східній Галичині не загрожував конкуренцією між соціал-демократичними партіями, оскільки на нього не претендували ППСД і ЄСДП, натомість в ідеалі міг дати УСДП певну суспільну нішу, ще не зайняту іншими політичними силами. Основними організаційними засадами профспілкових об'єднань сільськогосподарських робітників, враховуючи італійський та російський досвід, мало б стати, на думку соціал-демократів, відокремлення від дрібних власників – самостійних господарів – для усвідомлення “чисто пролетарських інтересів”, поширення об'єднань по можливості на всі повіти для уникнення штрейкбрехерства, всебічний аналіз умов праці й формулювання обґрунтованих вимог для страйкової боротьби, налагодження зв'язків з емігрантами та кооперативно-споживчим рухом, утворення споживчих крамниць, які у разі потреби могли б матеріально підтримувати страйкарів. “Тільки братерською єдністю всіх робітників по селах, тільки широкою і міцною організацією всіх робітників хліборобського фаху можна вибороти собі більшу платню, хороший робочий день, людське поведене”, – писала у 1909 р. “Земля і воля” в статті “Фахова організація сільських робітників”. Статтю передрукувала й буковинська “Борба”⁶².

Наприкінці 1911 р. УСДП домоглася затвердження владою статуту “Союзу сільських робітників Галичини і Буковини”⁶³. Однак у силу ряду обставин ця організація фактично залишилася на папері, не набравши обертів у практичній діяльності. “Молодих” цей напрям роботи в принципі взагалі не приваблював, їхні погляди були спрямовані передусім на місто. Нечисленні “старі” продовжували працювати насамперед у польських робітничих товариствах. А розкол УСДП у грудні того ж 1911 р. відсунув проблему професійної організації сільськогосподарського пролетаріату на другорядний план.

Незабаром внаслідок протидії з боку польської соціал-демократії, загострення внутріпартійних суперечностей, та, зрештою, розколу УСДП відійшла від діяльності зі створення українських фахових товариств, чим практично позбавляла власну політичну організацію міцнішого ґрунту в середовищі як промислового, так і сільськогосподарського пролетаріату. “Хто з українських робітників належав до польської професійної організації, той вже силою речей ішов також до польської політичної організації”, – писав пізніше відомий радикальний діяч М. Стахів⁶⁴.

Напередодні Першої світової війни, зокрема у 1912–1913 рр., загострилися також суперечності між ППСД та чеською соціал-демократією навколо фахових організацій робітників у Сілезії й Моравії. Спір вдалося

полагодити шляхом скликання спільної конференції ППСД і ЧСДП, що відбулася в Орловій 30 березня 1913 р. Її резолюції закликали чеських та польських робітників належати й надалі до єдиних профспілок з центром у Відні та водночас до різних партій: поляків – до ППСД, чехів – до ЧСДП⁶⁵.

У подальшому, аж до початку Першої світової війни співвідношення сил і впливів у професійному русі в регіоні не зазнало суттєвих змін. Це означало фактичну поразку українських соціал-демократів у боротьбі за профспілки пролонгацію ряду проблем організаційної розбудови УСДП, які зумовлювали специфіку та часткову незавершеність становлення цієї партії порівняно з іншими національними секціями СДРПА на початку XX ст. Водночас злиття політичної організації ППСД із багатонаціональними професійними спілками консервувало певну аморфність польської соціал-демократії як партії й відсутність чіткого розмежування сфер впливу з ЄСДП. Такий стан справ у загальних рисах зберігався до 1918 р., тобто практично до кінця існування Австро-Угорської монархії.

---

¹ Internationaler Sozialisten-Kongress zu Stuttgart. 18. bis 24. August 1907. - Berlin, 1907. – S. 106, 109.

² Чернецький А. Становиско українського робітництва в галицьких фахових організаціях // Наш голос. – 1911. – № 9–10. – С. 428.

³ Нариси історії професійних спілок України. – К., 2002; Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817 – 1939 рр.). – Дрогобич, 1995; Кукурудзяк М. Г. Робітничий рух на Північній Буковині наприкінці XIX – на початку XX ст. – Львів, 1982; Кравець М. М. Масові робітничі виступи у Східній Галичині на початку XX ст. (1901-1914 роки) // З історії західноукраїнських земель. – Вип. 5. – К., 1960. – С. 113 – 135 та ін.

⁴ Die Bewegung: Hundert Jahre Sozialdemokratie in Oesterreich. – Wien, 1990. – S. 223.

⁵ Наш голос. – 1910. – № 1. – С. 31.

⁶ Там само. – С. 28.

⁷ Пристер Е. Краткая история Австрии. – М., 1952. – С. 469.

⁸ Наш голос. – 1910. – № 1. – С. 29.

⁹ Die Gewerkschaft. – 1911. – № 11. – 9. Juni. – S. 248 – 249, Tabl. VI.

¹⁰ Земля і воля. – 1910. – 2 вересня.

¹¹ Чернецький А. Вказ. праця – С. 431.

-
- 12 *Лозинський М.* Національна боротьба серед австрійської соціальної демократії // Літературно-науковий вісник. – 1911. – Т. 55. – Кн. 7–8. – С. 127.
- 13 Наш голос. – 1910. – № 1. – С. 34 – 35; *Левинський В.* Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. – К., 1914. – С. 87.
- 14 Державний архів Львівської області (ДАЛО), – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. – 4901. – Арк. 13.
- 15 *Петлюра С.* Українська соціал-демократична партія в Австрії. – К., 1907. – С. 30.
- 16 Земля і воля. – 1908. – 19 листопада, 4 грудня.
- 17 Там само.
- 18 *Левинський В.* За форму професіональних організацій // Наш голос. – 1910. – № 1. – С. 35, 37.
- 19 *Чернецький А.* Вказ. праця – С. 428 – 429, 439 – 440.
- 20 *Рибалка Л.* Заводовий рух і наша партія // Земля і воля. – 1911. – 25 листопада.
- 21 Земля і воля. – 1907. – 18 липня.
- 22 Там само. – 1908. – 3 січня.
- 23 Там само. – 1909. – 20 листопада, 10 грудня.
- 24 Там само. – 1910. – 24 грудня.
- 25 Там само. – 23 вересня.
- 26 *Чернецький А.* Спомини з мого життя. – К., 2001. – С.41; *Левинський В.* Вказ. праця – С. 88.
- 27 Кожна місцева організація вислала 1 делегата.
- 28 ДАЛО. – Ф. – 350. – Оп. 1. – Спр. 3036. – Арк. 1 – 2; Борба. – 1909. – № 2. – С. 10 – 11.
- 29 *Бачинський Ю.* Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині. – Львів, 1910. – С. 8 – 9.
- 30 Земля і воля. – 1909. – 21 березня.
- 31 Там само.
- 32 Там само. – 28 березня.
- 33 Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУЛ). – Ф. 146. – Оп. 8. – Спр. 1003. – Арк. 7; Земля і воля. – 1909. – 28 березня.
- 34 ЦДІАУЛ. Арк. 6.
- 35 Зелізничник. – 1910. – 20 травня.; Земля і воля. – 1910. – 28 травня., 3 червня.
- 36 Діло. – 1910. – 17 грудня.
- 37 ЦДІАУЛ. – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 14.
- 38 Земля і воля. – 1910. – 10 грудня.
- 39 Там само. – 17 грудня.
- 40 Там само.
- 41 Там само.
- 42 Цит. за: *Левинський В.* Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. – С. 87 – 88; див. також: *Чернецький А.* Спомини з мого життя. – С. 38.
- 43 Статтю чеської газети передрукував орган українських соціал-демократів під назвою „Кооперативний сепаратизм польських товаришів” // Земля і воля. – 1911. – 16 квітня.

- 44 Najdus W. Ignacy Daszycski 1866 – 1936. – Warszawa, 1988. – S. 281.
45 Левинський В. Вказ. праця. – С. 85.
46 Діло. – 1911. – 13 грудня.
47 Вперед. – 1911. – 17 грудня.
48 ЦДІАУЛ – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 14; Спр. 64. – Арк. 9 – 10.
49 Там само. – Спр. 55. – Арк. 37.
50 Зелізничник. – 1910. – 20 травня.
51 ЦДІАУЛ. – Спр. 38. – Арк. 4.
52 Там само. – Спр. 55. – Арк. 37.
53 Там само. – Арк. 37 – 38; Чернецький А. Становиско українського робітництва... – С. 436 – 438.
54 Чернецький А. Спомини з мого життя. – С.39.
55 ЦДІАУЛ. – Спр. 49. – Арк. 1.
56 Зелізничник. – 1913. – 15 травня.
57 Чернецький А. Становиско українського робітництва... – С. 430.
58 Там само. – С. 431 – 432, 434 – 435.
59 Там само. – С. 438 – 439.
60 Там само. – С. 440 – 441.
61 ЦДІАУЛ. – Спр. 49. – Арк. 4 – 5; Спр. 55. – арк. 11 – 14; Діло. – 1911. – 4 травня.
62 Борба. – 1909. – № 2. – С. 4, 5 – 7.
63 Робітничий календар на 1912 рік. – Львів, 1912. – С. 76 – 82.
64 Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. – Львів, 1934. – С. 108.
65 Левинський В. Вказ. праця – С. 115, прим.